

ВПЛИВ СПАДКОВІСТІ НА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Анотація. В статтю рассмотрены факторы, которые влияют на формирование личности старшеклассника. Выделены биологические, психологические, педагогические особенности влияния наследственности на развитие личности.

Ще з античного періоду людство, науковців та практиків цікавить аналіз чинників, що впливають на розвиток особистості.

Актуальність теми. У педагогіці й психології ХХ століття суттєвих результатів у вивченні розвитку школярів досягли П.П. Блонський, Л.С.Виготський, Г.С. Костюк, С.Л. Рубінштейн, А.Р. Лурія. Значний вклад у науку про розвиток особистості внесли зарубіжні дослідники Л.Термен, Е.Геккель, Ф. Мюллер, Й. Шванцара та ін. Підсумком проведених досліджень стало визначення основних факторів формування особистості (спадковість, середовище, виховання), але єдиної точки зору щодо домінантності того чи іншого чинника в сучасній науці не існує. Хоча прихильники біологізаторської концепції експериментально переконують про провідний вплив саме спадковості у процесі розвитку і формування особистості.

Вивчення історії генетики, дозволяє констатувати, що основні закономірності успадкування властивостей і ознак були відкриті Г.Менделем (1822-1884). Однак ці дослідження не були зразу належно оцінені і залишалися мало відомими до 1900 р., коли водночас три дослідники (Г.де Фріз у Голландії, Т. Корренс у Німеччині, С.Чермак в Австрії) незалежно один від одного вдруге відкрили закони спадковості, сформульовані Г. Менделем.

У 1953 року дослідники американець Д. Уотсон і англієць Ф. Лемент розшифрували генетичний код спадковості, а лише на початку 2001 року було оприлюднено розшифровку в людини усього геному ДНК, що входить до складу 23 пар хромосом клітинного ядра.

Таким чином, вивчення окремих питань біології, психології та педагогіки щодо особливостей розвитку особистості дозволили визначити **основні завдання дослідження**: визначення провідних чинників розвитку і формування особистості, з'ясування ролі спадковості у її формуванні.

Як відомо, дитина уже зі свого народження всіма своїми особливостями (будова тіла забезпечує можливість прямого ходіння, структура мозку — можливість розвитку інтелекту, будова руки — перспективу використання знарядь праці тощо) підтверджує свою належність до людського роду, що фіксується в понятті «індивід».

Індивід (лат. *individuum* — *неподільний*) — людина як цілісний, представник людського роду з психофізичними якостями, які є передумовою розвитку особистості й індивідуальності.

Особистістю можна назвати людину, яка досягла такого рівня соціального розвитку і самосвідомості, який дозволяє їй знаходити й обирати серед цінностей культури особистісні смисли, самостійно виконувати відповідну перетворювальну діяльність, свідомо і відповідально здійснювати саморегуляцію діяльності й поведінки.

Індивідуальність – це поєднання психологічних особливостей людини, що утворюють її своєрідність, відмінність від інших людей. Психологи підкреслюють, що *індивідом народжуються, особистістю стають, а індивідуальність необхідно відстоювати*.

Розвиток людини є дуже поступовим рухом, у ході якого відбуваються як прогресивні, так і регресивні інтелектуальні, особистісні, поведінкові, діяльнісні зміни в самій людині; розвиток змінюється лише за напрямком, інтенсивністю, характером і якістю (Л.С. Виготський, Б.Г. Ананьев).

Існують різні теорії розвитку особистості: біологізаторська (Є. Торндайк (1874 - 1949)), соціологізаторська (Ж.-Ж. Руссо, К.-А. Гельвецій, Д. Дідро, Д.Локк та ін.), біосоціологізаторська (В.Штерн, Г. Реплейн, Д. Дьюї), біхевіористична (Дж.Вотсон, Е. Торндайка, Е.Толмен та ін.), теорія психоаналізу (З.Фрейд) [4].

Ще передові педагоги минулого, такі, як Я.А.Коменський, А.Дістервег, К.Д.Ушинський, стверджували, що дитина формується в результаті комплексу впливів: спадковості, середовища та виховання. Детальніше ми зупинимося на одному з них – спадковості.

Спадковість — здатність організму відтворювати потомство, передавати свої ознаки наступним поколінням, відновлення у нащадків біологічної подібності. За спадковістю передаються: тип нервової системи, зовнішні ознаки (колір волосся, очей, шкіри) та власне людські задатки (високоорганізований мозок, здатність розмовляти, ходити у вертикальному положенні, займатись певними видами діяльності та ін.).

У шкільному курсі загальної біології вивчаються основні генетичні складові **спадковість** і **мінливість**: у процесі індивідуального розвитку людини, з одного боку, вона реалізує певну генетичну програму і відтворює певні ознаки, передані їй батьками, а з іншого — набуває нових ознак, що сприяє еволюції людини [5].

Отже, дитина з'являється на світ саме як людська істота. І все таки на момент народження вона лише кандидат у людину, хоч і наділена певними фізичними і психічними якостями від природи. Сукупність таких психофізіологічних якостей людини називають її **задатками**. Це музичний слух, зорова пам'ять, міцний організм, вміння розрізняти кольори, почуття ритму та ін. Ці задатки є основою **здібностей** людини. **Здібності** – стійкі індивідуальні психічні властивості людини, які є необхідною умовою її суспільної діяльності. Щоб стати талановитим художником або композитором, потрібні не тільки природні дані, а й певні умови суспільного життя (наприклад, родина Бахів, у якій було шість поколінь видатних композиторів і музикантів, їх музичні здібності зумовлені домінантним геном та соціальними умовами — раннім музичним вихованням).

Спадково передаються інтелектуальні здібності — основа розвитку розумових і пізнавальних сил. Генетики довели, що люди здатні до необмеженого духовного розвитку завдяки можливостям мозку. Проте інтелектуальний розвиток відбувається лише за активної розумової діяльності. Тому важливо якомога раніше виявляти задатки до різних видів діяльності й створювати відповідні умови для їх розвитку.

За П. Я. Гальперінім, у **біологічному факторі найголовніше** – це **будова головного мозку**, що є передумовою розвитку особистості. Середня вага мозку – 1400 г. Тільки у двох тварин мозок більший, ніж у людини – у слона й кита, але їхня загальна вага

в багато разів більша від ваги людини. Найсуттєвіше значення має кора великих півкуль головного мозку, а особливо – для складних форм поведінки, становлення нервово-психічних функцій. Кора великих півкуль людського мозку і за своєю будовою набагато складніша, ніж у будь-якої тварини. Коли в корі мозку орангутанга близько 1 млрд нервових клітин, то в корі людського мозку – 14-16 млрд клітин.

На особливу увагу заслуговує питання про спадковість інтелектуальних здібностей, на яких базується розвиток розумових і пізнавальних сил. Учені-генетики, спираючись на ґрунтовні дослідження, довели, що нормальні люди здатні практично до необмеженого духовного розвитку, оскільки можливості людського мозку необмежені. Приклад — засновникові кібернетики Норберту Вінеру було в 14 років присвоєно звання професора.

У процесі експериментальної роботи вивчалися генеалогічні особливості відомих родин – музикантів, поетів, громадських діячів, астрономів та ін. Було зафіксовано ряд спадкових закономірностей. Так, **серед живописців** ми зустрічаємо спадкові таланти у фон дер Вельда, Ван Ейка, Мурільо, Веронезі, Белліні, Карраччі, Корреджо, Мієріс (Mieris), Бассано, Тінторетто, а також в сім'ї Кальєрі, що складалася з дядька, батька і сина, і особливо в сім'ї Тіціана, що дала цілий ряд живописців.

Серед поетів можна вказати на Есхіла, в якого два сини і племінники були також поети; Свіфта – племінника Драйдена; Лукана – племінника Сенеки, Тассо – сина Бернарда; Аріосто, брат і племінник якого були поети; Аріостфана з двома синами, що теж писали комедії; Корнеля, Расина, Софокла, Кольріджа, сини і племінники яких володіли поетичним талантом.

Серед біологів слід відмітити наступні родини: Дарвіна, Ейлера, Декандоля, Гуку, Гершеля, Жюсьє, Жоффруа, Сент-Ілера. Сини самого Аріостфеля (батько якого був учений-медик), Нікомах і Каллісфен, а також племінники були добрими ученими.

Син астронома Кассіні був теж відомим астрономом, його племінник у 22 роки став членом Академії наук, онучатий племінник – директором обсерваторії, а племінник правнука прославився як натураліст і філолог.

Науковець Гальтон, часто поєднує талановитість з геніальністю, зазначає, що шанси родичів знаменитих людей, що стали або мають стати видатними, відносяться як: 15,5:100 – для батьків; 13,5:100 – для братів; 24:100 – для синів. У першому випадку спорідненості: шанси батька – 1:6; шанси кожного брата – 1:7; кожного сина – 1:4. В другому випадку: шанси кожного діда – 1:25, кожного дядька – 1:40, кожного внука – 1:29. У третьому випадку: шанси кожного члена приблизно 1:200, за винятком двоюрідних братів, для яких, – 1:100. Це означає, що з шести випадків лише в одному батько знаменитої людини є і сам людиною видатною; в одному випадку з семи брат знаменитої людини також відрізняється видатними здібностями; в одному випадку з чотирьох син успадковує видатні інтелектуальні чи інші спадкові властивості батька тощо [1].

Висновок. Від природи діти мають неоднакові інтелектуальні здібності. Тому шкільні навчальні програми передбачають створення однакових умов для розвитку задатків і здібностей усіх учнів шляхом диференціації та індивідуалізації навчального процесу ЗНЗ.

Попри отримані важливі результати, слід зазначити, що подальшого дослідження потребують й інші фактори, що впливають на формування особистості – виховання й середовище. Оскільки їх вплив є також дуже важливим у процесі цілеспрямовано формування дитячої особистості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гальтон Ф. *Наследственность таланта. Ее закон и последствия.* – СПб., 1875. – С. 3.
2. Костюк Г.С., *Навчально – виховний процес і психічний розвиток особистості.* - К., 1989. - 109с.
3. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. *Педагогіка.* –К.:Знання, 2007. –С. 52– 57.
4. Кушнірук С.А. *Педагогіка. Курс лекцій: навчальний посібник для студентів педуніверситетів.* - К.: НПУ, 2011. - 472 с.
5. Кучеренко М.С., Вервес Ю.Г., Балан П.Г., Войціцький В.М. *Загальна біологія: Підручник для 11 класу.* – К.: «Генеза», 2005. – С. 186-243.
6. Мойсеюк Н.Є. *Педагогіка: Навчальний посібник — 5-те вид., виправ. і доп.,* – К., 2009. – С.52 – 86.
7. Скрипченко О.В., Лисянська Т.М., Скрипченко Л.О. *Довідник з педагогіки і психології. Навч. посібн. для викладачів, аспірантів та студентів.* - К.: Вид-во НПУ ім. М. Драгоманова, 2000.

УДК 159.922.72

Козачук С.А.

КРИТЕРІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Анотація. Стаття посвячена проблемі критеріїв познавальної активності младших школьників. Освітлена актуальність проблеми. Излагаются анализ психолого-педагогической литературы и обобщение результатов экспериментальных исследований по теме. На основе анализа и обобщения определены следующие критерии познавательной активности младших школьников: уровень знаний, умений и навыков; любознательность; надситуативность; энергичность; интерес, позитивная учебная мотивация; эмоциональность; инициативность; самостоятельность при исполнении заданий различной сложности; регулярность выполнения домашней работы; добросовестность, старательность и тщательность при выполнении заданий; самоконтроль и самоорганизованность во время занятий; настойчивость.

Постановка проблеми. Життя в умовах сучасності пов'язане з тим, що людина мусить відповідати на нові виклики, які постають перед нею. Глобалізація, динамізм, нестабільність, інтенсивний розвиток засобів зв'язку, перенасиченість інформаційного простору, новітні технології – усі ці ознаки ХХІ століття свідчать про особливі, підвищені вимоги, які наш час висуває до різних сфер та якостей особистості, зокрема, її пізнавальної активності. Тож перед національною системою освіти наразі постає актуальне завдання всебічного сприяння розвитку пізнавальної активності тих, хто навчається з урахуванням їх вікових особливостей.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема пізнавальної активності належить до традиційних тем вітчизняної психолого-педагогічної науки. До різних аспектів проблеми зверталися у своїх дослідженнях відомі вчені: Л.П.Аристова, Д.Б.Богоявленська,